

4. Петлін В. М. Теорія природних територіальних систем: у 4-х т. Т. 3: Ентропійно-синергетичні основи організації, класифікація і типологія, мінливість, саморегулювання і самоорганізація. Львів: Вид. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2016 в. 540 с.
5. Петлін В. М. Теорія природних територіальних систем: у 4-х т. Т. 4: Теоретичні основи антропогенного використання природних територіальних систем. Методика і сучасні напрямки досліджень. Львів: Вид. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2016 г. 436 с.
6. Петлін В. М. Методологія та методика експериментальних ландшафтознавчих досліджень. Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2009. 400 с.
7. Петлін В. М. Інформація в організованості природних територіальних систем. Київ: Видавничий центр КНУ імені Тараса Шевченка, 2017. 420 с.
8. Петлін В. М. Ієрархії природних територіальних систем. Луцьк: ПрАТ «Волинська обласна друкарня», 2018. 476 с.

ПРОЕКТУВАННЯ ЛОКАЛЬНОЇ ЕКОМЕРЕЖІ ЛЬВІВСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ ТА ЇЇ РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНОГО ВИКОРИСТАННЯ

Зінько Ю. В.¹, Кагало О. О.², Мальська М. П.¹, Савка Г. С.¹, Шевчук О. М.¹
Yuriy.Zinko@lnu.edu.ua, kagaloalexander@gmail.com, Marta.Malska@lnu.edu.ua,
Halyna.Savka@lnu.edu.ua, oksana.shevchuk@lnu.edu.ua

¹Львівський національний університет імені Івана Франка

²Інститут екології Карпат НАН України

For the needs of planning the local eco-network of the Lviv urban territorial community (UTC), natural and environmental factors, the geospatial situation of protected areas and objects in the formation of the basic elements of the local eco-network have been analyzed and assessed. Based on cartographic models of the natural framework, the trajectory of regional and local eco-corridors as components of the Lviv UTC eco-network has been proposed. In the green zone of the community in general and in the planned eco-network in particular, it is recommended to develop environmentally friendly recreation, active, ecological, local history and educational tourism.

Key words: *ecological network, urban territorial community, protected areas, ecological corridors, recreation, tourism.*

Екомережа є ефективною формою збереження ландшафтно-біологічного та геологічного різноманіття і важливим інструментом у природоохоронній справі. Головним завданням її є інтеграція природоохоронних територій в межах регіонів, країн та частин світу (панєвропейська мережа). Основними складовими елементами екомережі є вузлові (ядрові) території (*core areas*) у складі біоцентрів і охоронних зон, екологічних коридорів (*ecological corridors*) та територій, що потребують ренатуралізації (*nature development areas*). Україна активно сприйняла концепцію екологічних мереж, що проявилася у впровадженні в практику відповідного Закон України «Про екологічну мережу України» [1].

З-поміж інших характеристик потенціалу екомереж, як природних утворень, важливою є їх рекреаційна атрактивність. Території з різним ступенем рекреаційної атрактивності можуть стати дестинаціями з розвитку різних форм рекреації, які відповідають вимогам екорозвитку (сталому розвитку) і сприятливі для середовища. У цьому питанні важливою є співпраця з локальними органами влади, залучення місцевих мешканців до реалізації планів розвитку рекреації, створення центрів для обслуговування туристів.

В Україні активно відбувається впровадження екомереж на регіональному рівні –

для більшості областей уже сформовані й затверджені на обласному рівні схеми розвитку екомереж. Останніми роками здійснюється розробка локальних екомереж для великих і середніх міст, територіальних громад, а також рекреаційно-туристичних місцевостей. Питання геопросторового планування екомереж потребує оцінки всіх потенційних складових, у тому числі спектру наявних природоохоронних територій, а також визначення їхнього рекреаційно-туристичного потенціалу.

Формування локальної екологічної мережі, до якої належить мережа Львівської МТГ, як структурно-функціональної складової регіональної мережі має свої певні особливості [2; 3]. Зокрема між ними: збереження і відтворення ландшафтного та генетичного різноманіття, розширення та впорядкування туристсько-рекреаційних систем, оптимізація ведення сільського, лісового та рибного господарства.

Під час розбудови екологічних мереж важливими критеріями вибору територій є такі: біологічна різноманітність, природність, частота трапляння видів, що підлягають охороні й оселищ та ступінь антропогенних загроз. Одночасно для формування структури екомереж важливим чинником є такі умови, як геоморфологічні, біотичні, а також ландшафтні комплекси й природоохоронні території [4; 5; 7; 8].

Львівська міська територіальна громада (ЛМТГ) з центром у місті Львові охоплює 20 населених пунктів на площі 315,6 км² з чисельністю населення 783 065 жителів. До складу громади належать: міста Львів, Винники, Дубляни; селища Брюховичі, Рудне; та села: Великі Грибовичі, Воля-Гомулецька, Гряда, Завадів, Зарудці, Зашків, Збиранка, Лисиничі, Малехів, Малі Грибовичі, Малі Підліски, Підбірці, Підрясне, Рясне-Руське, Ситихів [6]. В орографічному плані територія громади охоплює пояс височин – Львівське Розточчя, Львівське плато та Городоцько-Щирецька рівнина, та їхніх складових елементів – Білогоро-Мальчицьку та Львівську улоговини, а також Грядове (Пасмове) Побужжя з долинами рівнини Малого Полісся.

Природоохоронні об'єкти й території є важливим елементом екомережі, часто виконуючи роль ядра, як уже зазначено вище. На теренах Львівської МТГ представлений широкий спектр заповідних територій: від пам'яток природи до заказників і регіональних ландшафтних парків. У представленій моделі екомережі значну роль відіграватимуть середньоплощинні природоохоронні утворення. Зокрема, на височині Львівського Розточчя вони представлені лісовими заказниками Гряда, Винниківський, Львівський та регіональним ландшафтним парком «Знесіння», в Білогоро-Мальчицькій улоговині – лучно-болотним заказником «Білогорща», а в межах Львівського плато – комплексною пам'яткою «Погулянка» й низкою парків-пам'яток садово-паркового мистецтва – Стрийський, Івана-Франка, Студентський та інші. Власне під час планування елементів локальних екомереж важливим є комплектування бази даних щодо природоохоронних територій та ландшафтно-геоботанічних і геоморфологічно-гідрологічних чинників. Такі дослідження для території Львівської МТГ дали змогу виділити траєкторію основних елементів екомережі, зокрема, екокоридорів регіонального й локального рівня. Вони охоплюють природоохоронні території та об'єкти зеленої зони (міські і приміські парки, сквери), а також озеленення вздовж окремих вулиць і проспектів. Ці екокоридори значною мірою визначаються орографічно-гідрографічною ситуацією міста та локалізацією територій природоохоронного типу та об'єктів зеленої зони громади. Узагальнення матеріалів щодо сучасної ситуації із зеленими зонами Львівської МТГ дає змогу виділити основні регіональні й локальні екомережі. Нижче перераховано основні об'єкти (ядра) та траєкторію проходження (екокоридори) основних мереж.

Під час здійснення планувальних робіт щодо створення локальної екомережі в межах Львівської МТГ у її структурі виокремлено такі елементи як ядра, екокоридори та сполучні елементи локальної екомережі, а також враховано структурні елементи (ядра та екокоридори) регіональної екомережі. Відповідно, у системі локальної екомережі Львівської МТГ функціонально пов'язані елементи регіональної екомережі Львівської області, а також система субелементів місцевих екомереж, які можна виділити в межах

екомережі МТГ.

Розточанський височинний регіональний екокоридор (напрямок простягання пн-зх – пд-сх): на рівні локальної екомережі Львівської МТГ представлений окремими структурними елементами у складі Крехівсько-Мокротинського та Грядово-Полтвинського екокоридорів регіональної екомережі Львівської області. На локальному рівні, фактично, це основна осьова структура у системі забезпечення біогеографічної ролі екомережі Львівської МТГ в інтеграції Розточанської та Гологоро-Кременецької частин Галицько-Слобожанського екокоридору національної екомережі. На рівні екомережі Львівської МТГ це Брюховицький, Білогорщівський, Знесенсько-Кортумівський екокоридори.

Функціональна роль окремих елементів екомережі Львівської МТГ різниться на різних рівнях, тому, чітко виділяються геоморфологічно зумовлені локальні природні екокоридори:

– *локальний коридор краю Львівського плато*: пам'ятка природи «Погулянка» – парк «Снопківський» – парк «Залізна вода» – Стрийський парк – Студентський парк – Цитадель – Парк Івана Франка – Сади собору Св. Юра – сквер Антоновича.

– *локальний коридор верхів'я долини річки Полтва*: вул. Снопківська з парком «Залізна вода» – сквер на площі Івана Франка – вул. Івана Франка з ботанічним садом лісотехнічного – проспект Шевченка з насадженнями – проспект Свободи – сквери 700-річчя Львова – сквери Замарстинівської.

– *локальний коридор улоговини річки Полтва*: вул. Авраама Лінкольна з насадженнями – лучно-болотні угіддя долини Полтви – Сороки Львівські до Борщович.

У системі затвердженої схеми екомережі Львівської МТГ ці структурні елементи представлені у складі Головного та Кривчицького структурних екокоридорів.

Локальний коридор долини річки Млинівки: заліснене верхів'я Млинівки – Зашків зі ставом – лучно-болотні угіддя Яричівського потоку. Цей структурний елемент інтегрується з Грядівським субекокоридором у складі Грядово-Полтвинського екокоридору регіональної екомережі Львівської області.

Як засвідчує закордонний досвід, важливим елементом розвитку рекреації та туризму в локальних екомережах є співпраця базових громад у розробці довготривалих програм розвитку туризму й рекреації. Для успішного розвитку туризму в локальних екомережах експерти пропонують певні заходи, орієнтовані на місцевих жителів, створення організаційних та інфраструктурних об'єктів (локальних туристичних агенцій та центрів обслуговування туристів). Зокрема, для сільських територій Львівської МТГ користь від обслуговування туристів може полягати у таких формах: прибуток від туристів у власній агросадібі (сільський туризм), можливість продажу власних споживчих продуктів, можливість залучення додаткових осіб для обслуговування туристичного руху. Локальні туристичні агенції повинні вирішувати завдання з організації перебування туристів, обслуговування екскурсводами, видання буклетів і путівників по найцікавіших об'єктах територій, підготовка різноманітних програм для різних видів туризму [9].

Для екологічної мережі експерти пропонують розвиток форм туризму й рекреації, толерантних до збереження природної та культурної спадщини. Серед рекомендованих форм туризму, які слід певним чином бути модернізувати до природоохоронних вимог, виокремлюють [9]: 1) активні форми туризму й відпочинку, що передбачають перебування у різних закладах відпочинку (будинки відпочинку, туристичні бази, готельні комплекси); 2) відпочинок у приватних будинках («другі доми», у тому числі дачного типу); 3) сільський туризм і агротуризм; 4) різноманітні форми активного туризму – піший, велосипедний, кінний, водний; 5) розвиток природничого та культурного туризму. Серед альтернативних видів туризму, що протиставляються формам масового відпочинку, насамперед виділяються природничий (екологічний) та культурно-історичний туризм. Важливо підготувати території локальної екомережі Львівської МТГ для прийому туристів, зацікавлених природничою тематикою. Для цього необхідно організувати

мережу пізнавальних стежок і туристичних шляхів та опрацювати путівники й спеціалізовані програми перебування для туристів.

Важливо під час планування рекреаційно-туристичної діяльності враховувати тип природокористування та особливості функціонування території. У природокористуванні переважають урбанізовані комплекси (центр територіальної громади) та сільськогосподарські й лісгосподарські угіддя (периферійна частина громади). З точки зору господарського функціонування територія громади належить до Львівської агломерації. Дослідження туризму й рекреації проводять у функціональних зонах агломерації: урбанізаційній, субурбанізаційній і периферійній [10].

Таким чином, екологічна мережа Львівської МТГ, попри те, що вона сформована на території потужної урбоагломерації, завдяки наявності й достатній збереженості природних та умовно-природних елементів природних комплексів, здатна успішно виконувати інтеграційну роль у забезпеченні цілісності Галицько-Слобожанського екокоридору національної екомережі. Цей коридор є одним із ключових, що забезпечує поєднання екомережі України з екомережами сусідніх країн, зокрема Польщі. Розвиток форм туризму й рекреації в локальній екомережі Львівської МТГ повинен стати одним з головних напрямів господарської діяльності та основою програм екорозвитку локальної мережі.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про екологічну мережу України» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, № 45, ст.502) <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1864-15#Text>
2. Звіт про науково-дослідну роботу «Послуги з розроблення місцевої схеми формування екологічної мережі Львівської міської територіальної громади». Керівник НДР к.б.н., с.н.с. Кагало О. О. Львів : Інститут екології Карпат НАН України, 2023. 178 с.
3. Зінько Ю. В., Ковальчук І. П., Кравчук Я. С., Сіренко І. М. Морфосистеми урбанізованих і рекреаційних зон (на прикладі м. Львова). *Вісник Львівського університету. Серія географічна*. 1990. Вип. 17, С. 40-46.
4. Кагало О. О. Принципи розбудови екомережі та вибору її територіальних елементів: українська практика та європейський досвід. Розвиток заповідної справи в Україні і формування пан'європейської екологічної мережі: матер. міжнар. наук.-практ. конференція. Рахів: ЗАТ «Надвірнянська друкарня», 2008. С. 195-200.
5. Карпюк З. Значення локальних екомереж у структурі регіональної екологічної мережі Волинської області. Суспільно-географічні чинники розвитку регіонів: матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. інтернет-конференції. За ред. Ю. М. Барського та В. Й. Лажніка, м. Луцьк, 12–14 квітня 2024 р. Луцьк: ФОП Мажула Ю. М., 2024. С. 157–159.
6. Львівська територіальна громада. URL: <https://city-adm.lviv.ua/lmr/lviv-community/>
7. Старинчук Я. В., Мудрак Г. В. Оптимізація землекористування локальної екологічної мережі. Еколого-збалансований розвиток суспільства: стан, проблеми, перспективи. 2020. Вип. 2 С. 33–37.
8. Царик П., Царик Л., Оливко О. Функціональні особливості і типологія приміських територіальних громад Тернополя. *Наукові записки ТНПУ ім. В. Гнатюка. Серія: Географія*. 2024. №1. С. 168–176.
9. Strategia wdrażania krajowej sieci ekologicznej ECONET-POLSKA / Praca zbiorowa pod red. Anny Liro. Warszawa: Fundacja IUCN Poland, 1998. 272 s.
10. Zinko Yu., Malska M., Bila T., Bilanyuk V., Andreychuk Y., Kriba I. Tourist-recreational Regionalization of the Lviv Agglomeration. *Studia Periegetica*. 3(27). Tourism and Recreation in the Socio-economic and Spatial Development of Cities. 2019. pp. 171-188.